

Zasztowt, L.

"Od Towarzystwa Naukowego
Krakowskiego do Polskiej Akademii
Umiejętności. Refleksje jubileuszowe
Mieczysława Offmańskiego, Tadeusza
Sinki, Stanisława Wróblewskiego,
Stanisława Kutrzeby", T. I, Piotr Hübner,
Kraków 2002 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 48/3-4, 229-233

2003

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Niekiedy Witelo, jak dostrzegł Lech Bieganowski, jest precyzyjniejszy od swego głównego źródła. Podaje rozmiary kuli rogówkowej. Tylko on mówi o retina, błonie siatkowej i o kanalikach nerwów, którymi przebiega technienie widzenia. Jako pisarz Witelo jest precyzyjniejszy od Araba. Korzysta z Arystotelesa *O duszy*. Wzorując się na *Elementach* Euklidesa, przedstawia problemy w sposób jasny i przejrzysty.

Lech Bieganowski wykorzystał sumiennie całą literaturę przedmiotu. Już w wielkim komentarzu do Witelona *Perspektywy Ksiąg I–III* (Wrocław 1991, „Studia Copernicana”, t. XXIX), opracował Witeloński opis – budowy oka, sposób wykonania rekonstrukcji przekroju oka oraz przebiegu nerwów wzrokowych, mechanizm powstawania obrazu w oku, widzenie obuoczne oraz aspekty psychologii i fizjologii widzenia. Omawiana teraz książka jest nowatorską pracą, wnosi wiele istotnych spostrzeżeń, a przede wszystkim, po dokładnym zbadaniu obu wersji Ibn al.-Haythama *Kitāb al.-Manāzir*, angielskiego przekładu Abdalhamida Sabry i łacińskiego tłumaczenia *De aspectibus*, po porównaniu wersji obu uczonych, jest sprawiedliwą oceną ich obu i podaje wiele szczegółów dokładniejszej od uczonego Araba pracy Witelona nad budową oka. Prace Lecha Bieganowskiego są rzetelne i wykonane z wielką precyzją. Jako historyk nauki, zająłem się jego książką z anatomii oka. Oceniam ją bardzo wysoko i liczę na to że jego dalsze prace będą równie doskonałe.

Wrocław, dnia 14 marca 2003 r.

Jerzy Burchardt
Instytut Historii Nauki PAN
Warszawa

Piotr Hübner: *Od Towarzystwa Naukowego Krakowskiego do Polskiej Akademii Umiejętności. Refleksje jubileuszowe Mieczysława Offmańskiego, Tadeusza Sinki, Stanisława Wróblewskiego, Stanisława Kutrzeby*, Studia i materiały do dziejów Polskiej Akademii Umiejętności. T. I. Kraków 2002, 283 s.

Nawiązując do dawnej tradycji przypisujemy Polskiej Akademii Umiejętności coraz częściej rangę Instytucji Narodowej. Po raz pierwszy bodaj posłużył się tym określeniem w 1895 roku Stanisław Smolka w broszurze *W sprawie spotwarzzonej instytucji narodowej*. Zbliżony termin wykorzystał Mieczysław Offmański w tekście opublikowanym w 1897 r., nazywając wówczas Akademię Umiejętności (jeszcze bez przydomka „Polska”) „instytucją sławy narodowej”¹. Ostatnio przypomniał ten termin sekretarz generalny PAU Jerzy Wyrozumski w wywiadzie udzielonym „Forum Akademickiemu”².

Polska Akademia Umiejętności nie jest jedyną Instytucją Narodową. Niewątpliwie jednak należy się jej równie znaczące miejsce jak Bibliotece Narodowej,

Teatrowi Narodowemu, Filharmonii Narodowej, czy Zakładowi Narodowemu imienia Ossolińskich. Jak stwierdził sekretarz generalny PAU: „*nie moglibyśmy dziś prowadzić badań nad naszymi dziejami, gdyby nie działalność kilku pokoleń członków PAU i gromadzenie zasobów naukowych. To nie jest dorobek krakowski, ale narodowy*”³.

Określeniem Instytucja Narodowa posługuje się również autor pracy: *Od Towarzystwa Naukowego Krakowskiego do Polskiej Akademii Umiejętności*. Książka to nie typowa. Z jednej strony jest ona wydawnictwem źródłowym, zawierającym jubileuszowe refleksje na temat Akademii Umiejętności i jej kontynuatorki PAU, autorstwa wspomnianego Mieczysława Offmańskiego oraz Tadeusza Sinki, Stanisława Wróblewskiego i Stanisława Kutrzeby. Z drugiej, posiada ona cechy autorskiej monografii: rozbudowane rozdziały dotyczące kolejnych jubileuszy Akademii oraz obszerny rozdział zamykający całość. Cała praca ukazała się jako pierwszy tom „Studiów i materiałów do dziejów PAU”.

Rzecz jednak nie w klasyfikacji wydawnictwa, a w jego wartości merytorycznej. Otóż, powszechne jest przekonanie, że wszelkie jubileusze nie służą dobrze autentycznym badaniom historycznym. Podkreślał to niejednokrotnie m.in. Janusz Tazbir. Trzeba jednak zauważyć, że szereg fundamentalnych do dziś badań naukowych prowadzono właśnie z myślą o perspektywie uczczenia jakiejś rocznicy, kierując się często *nota bene* przesłankami natury politycznej. Nasuwa się tu przykład badań archeologicznych i historycznych prowadzonych od końca lat 40. do końca lat 60., z myślą o obchodach milenijnych dla uczczenia rocznicy powstania państwa polskiego (i dania odpowiedniego odporu obchodom 1000-lecia chrztu Polski, organizowanym przez Kościół). Efekty tych badań dopiero ostatnio zostały szczegółowo opracowane dzięki finansowemu wsparciu Komitetu Badań Naukowych⁴.

Piotr Hübner przygotował edycję kilku najważniejszych, a w większości zapomnianych, tekstów jubileuszowych, opublikowanych z okazji dwudziestopięcioletnia, pięćdziesięciolecia i sześćdziesięciolecia Akademii. Wydawać by się mogło, że wartość źródłowa tych tekstów uleciała wraz z rocznicami, które minęły. Tym czasem okazuje się, że upływ czasu przydał im wagi, zaś autorskie spojrzenie na Akademię jest, z dzisiejszej perspektywy, szczególnie ważne i godne przypomnienia. Autorzy wspomnianych publikacji jubileuszowych to w większości postaci niepoślednie, zarówno dawniej, jak i dziś uważane za, mówiąc górnolotnie, filary nauki polskiej.

Pierwszy tekst autorstwa Mieczysława Offmańskiego: *Towarzystwo Naukowe Krakowskie obecnie Akademia Umiejętności*, ukazał się pierwotnie w „Przewodniku Naukowym i Literackim”, a następnie jako odrębna broszura⁵. Autor wykorzystał go również w innej pracy poświęconej dziejom warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, opublikowanej w Warszawie w 1907 r. W sumie za podstawę edycji posłużyły więc P. Hübnerowi trzy, bardziej lub mniej, różniące

się wersje, z których w ostatecznej edycji wykorzystał wszystkie uzupełnienia i rozszerzenia pierwotnego tekstu. Uzyskaliśmy, dzięki temu, najpełniejszą postać publikacji Offmańskiego. Całość edycji poprzedzona została szczegółowym opisem okoliczności towarzyszących jubileuszowi dwudziestopięciolecia Akademii, a także analizą przypuszczalnych inspiracji i prawdopodobnych inspiratorów publikacji oraz biografią autora. Podobne zasady edytorskie zastosowane zostały w odniesieniu do dalszych tekstów.

Rocznica pięćdziesięciolecia Akademii udokumentowana została dwoma tekstami Tadeusza Sinki⁶ oraz tekstem Stanisława Wróblewskiego: *Akademie, w szczególności Polska Akademia Umiejętności*⁷. Edycję tych tekstów poprzedza gruntowny opis sytuacji PAU w okresie poprzedzającym jubileusz, w pierwszych latach niepodległości, a także biogramy Tadeusza Sinki i Stanisława Wróblewskiego. P. Hübner szczególną uwagę zwrócił na okoliczności powstania tekstów, w tym na ówczesną dyskusję, jaka toczyła się wokół PAU i jej „duchowego przywództwa narodu”. Dyskusja ta, jak wiadomo, zmusiła ówczesnego prezesa PAU Kazimierz Morawskiego do napisania broszury: *Ku czci pracy i w obronie nauki*⁸. Ciekawe, że najbardziej nośne i interesujące artykuły Tadeusza Sinki poświęcone Akademii powstały poza nią, a nawet wbrew opiniom niektórych członków jej ówczesnych władz, zaś oficjalna refleksja – jak pisze Hübner – już po roku jubileuszowym, została przygotowana przez sekretarza generalnego PAU Stanisława Wróblewskiego i opublikowana w wydawnictwie encyklopedycznym⁹.

Chyba największą wartość mają dwa teksty opublikowane w związku z sześćdziesięcioleciem Akademii, przygotowane pod kierunkiem lub firmowane przez sekretarza generalnego, a następnie prezesa PAU Stanisława Kutrzebę. Pierwszy z nich, w języku angielskim, powstał niejako na zamówienie i związany był z wystawą w The American Academy of Arts and Letters, z racji otwarcia jej nowej siedziby w Nowym Jorku. Nosił tytuł *The Polish Academy of Arts and Letters 1872–1930*¹⁰, drugi zatytułowany był *Polska Akademia Umiejętności 1872–1938*¹¹.

We wprowadzeniu do powyższych tekstów P. Hübner przedstawił dyskusje toczone się wokół idei utworzenia Akademii Nauk w Warszawie, w oparciu o członków Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, zapoczątkowaną w 1929 r.¹². Dyskusja ta zaowocowała utworzeniem rok później „Komisji w sprawie współpracy towarzystw naukowych polskich pod egidą Polskiej Akademii Umiejętności” i ostatecznie powstaniem Komitetu Porozumiewawczego PAU, TNW, TN we Lwowie oraz Akademii Nauk Technicznych, którego pierwsze posiedzenie odbyło się w maju 1931 r.

Ciężkie czasy dla PAU i środowiska akademickiego nastąpiły w okresie przygotowywanej nowej ustawy o szkołach akademickich. Wówczas to uchwały przeciwne projektowi podejmowały nie tylko senaty uczelni, ale także Walne Zgromadzenie PAU (12 grudnia 1932 r.)¹³. Jak pisze P. Hübner wszystko to nie sprzyjało

organizowaniu obchodów sześćdziesięciolecia PAU w 1933 r. i sześćdziesięciolecia w roku 1938. Ostatecznie jednak w 1938 i 1939 roku ukazały się wspomniane dwa teksty firmowane przez Stanisława Kutrzebę, a będące w istocie pracami zbiorowymi poświęconymi dokonaniom PAU w latach 1872–1938.

Rozdział zamykający pracę stanowi podsumowanie, w którym omówione zostały kwestie wcześniejszych jubileuszy Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, problem nie spełniania kryteriów akademickości przez TNK i różnic pomiędzy nim, a powstałą z jego przekształcenia Akademią Umiejętności.

P. Hübner podkreśla, że małe syntezy, opublikowane w pierwszym tomie „Studiów i materiałów do dziejów PAU” były przez większość jej dziejopisów pomijane. Tadeusz Sinko i Stanisław Wróblewski nie odwoływali się do pracy Offmańskiego. Stanisław Kutrzeba nie odwoływał się do prac Sinki i Wróblewskiego. Pomiął te prace także Jan Hulewicz w książce *Akademia Umiejętności w Krakowie 1873–1918. Zarys dziejów*, opublikowanej w 1958 roku. Poza opracowaniem Kutrzeby, nie były wykorzystane również w ostatnich pracach poświęconych Akademii⁴. Wydaje się, że nie doceniano wartości owych małych syntez wychodząc z założenia, że jubileuszowe opracowania niewiele nowego wnoszą do dziejów instytucji. Okazuje się jednak, że było to założenie błędne. Szczególnie wartościowe są właśnie autorskie opracowania dziejów PAU. Dobrze więc, że w końcu, po latach, zostały przypomniane. Praca *Od Towarzystwa Naukowego Krakowskiego do Polskiej Akademii Umiejętności* przedstawia szczególnie wizerunek Akademii. Jest to swego rodzaju historyczno-socjologiczna próba spojrzenia na PAU: „od jubileuszy do świadectwa tożsamości – poprzez tradycję”.

Przypisy

¹ P. H ü b n e r : *Od Towarzystwa Naukowego Krakowskiego do Polskiej Akademii Umiejętności*. Kraków 2002 s. 40.

² *Instytucja narodowa. Rozmowa z prof. Jerzym Wýrozumskim, sekretarzem generalnym Polskiej Akademii Umiejętności*. „Forum Akademickie” nr 6 czerwiec 2003 s. 22–23.

³ Tamże, s. 22.

⁴ P. K i e r a c i ń s k i : *Światło średniowiecza*. „Forum Akademickie” nr 7–8 lipiec–sierpień 2003 s. 65–67.

⁵ M. O f f m a ń s k i : *Towarzystwo Naukowe Krakowskie obecnie Akademia Umiejętności (1872–1897 r.)*. „Przewodnik Naukowy i Literacki” dodatek do „Gazety Lwowskiej” R. XXV, 1897 s. 558–572.

⁶ T. S i n k o : *Pięćdziesięciolecie Polskiej Akademii Umiejętności*. „Przegląd Współczesny” R. II t. V kwiecień–czerwiec 1923 s. 192–206; t e n ż e : *Półwiekowy dorobek wydawniczy Polskiej Akademii Umiejętności*. „Czas” nr 132 z 17 czerwca 1923 r.

⁷ S. W r ó b l e w s k i : *Akademie, w szczególności Polska Akademia Umiejętności*, [w:] Z. C y b i c h o w s k i , *Encyklopedia podręczna prawa publicznego [...]*, T. I, Warszawa [1925–1929], s. 16–20.

⁸ K. M o r a w s k i : *Ku czci pracy i w obronie nauki*, Kraków 1922.

⁹ P. H ü b n e r , s. 60.

¹⁰ *Polish Academy of Arts and Letters 1872–1930*, Cracow 1930.

¹¹ S. K u t r z e b a : *Polska Akademia Umiejętności 1872–1937*, Kraków 1938;

t e n ż e : *Polska Akademia Umiejętności 1872–1938*, Kraków 1939.

¹² P. H ü b n e r , s. 92 i nn.

¹³ Tamże, s. 103.

¹⁴ Jan P i s k u r e w i c z : *Prima inter pares. Polska Akademia Umiejętności w latach II Rzeczypospolitej*. Kraków 1998.

L. Zasztowt

Instytut Historii Nauki PAN

Warszawa

Barbara M a u e r - G ó r s k a : *Stanisław Koźmiński (1837–1883) lekarz, bibliotekarz i bibliograf*. Warszawa Główna Biblioteka Lekarska im. Stanisława Konopki 2002, 8°, 225 s., ilustr.

Nazwisko Stanisława Koźmińskiego jest dobrze znane historykom nauk przyrodniczych, i nie tylko. Wsławił się on pionierskim opracowaniem biograficzno-bibliograficznego *Słownika lekarzów polskich* (Warszawa 1888), który pomimo upływu lat nadal nie traci swojej aktualności. Mniej jest wiadomym, że lekarz ten jako swoją pierwszą bibliograficzną pracę ogłosił prekursorski *Wykaz rzeczy zawartych w 72 tomach Pamiętnika Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego z lat 1837–1876* (Warszawa 1877), że położył duże zasługi jako bibliotekarz Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, którą to funkcję pełnił w latach 1872–83 i że był lekarzem okulistą wykonującym swój zawód. Ze względu na brak monografii poświęconej Koźmińskiemu podstawowym źródłem informacji o nim był dotąd wstęp Józefa Peszkiego ogłoszony w *Słowniku lekarzów polskich*.

Sylwetką S. Koźmińskiego zainteresowała się Barbara Mauer-Górska, z zawodu bibliotekarka. Pracowała ona w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Katowicach (1973–80) i Bibliotece Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach (1980–2000), obecnie zaś jest zatrudniona w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Doktoryzowała się w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie rozprawy pt. *O Stanisławie Koźmińskim jako bibliotekarzu i bibliografie*, której promotorem był prof. Wiesław Biećkowski. Prezentowana monografia bazuje w dużym stopniu na jej rozprawie doktorskiej. Recenzję wydawniczą opracowała dr hab. Maria Kocójowa, a druk dofinansował Komitet Badań Naukowych.

Książka zawiera *Wstęp, Wprowadzenie, 1. Biografia Stanisława Koźmińskiego, 2. Nowy etap w historii Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*,